

Veel raamslachtoffers onder IJsvogels

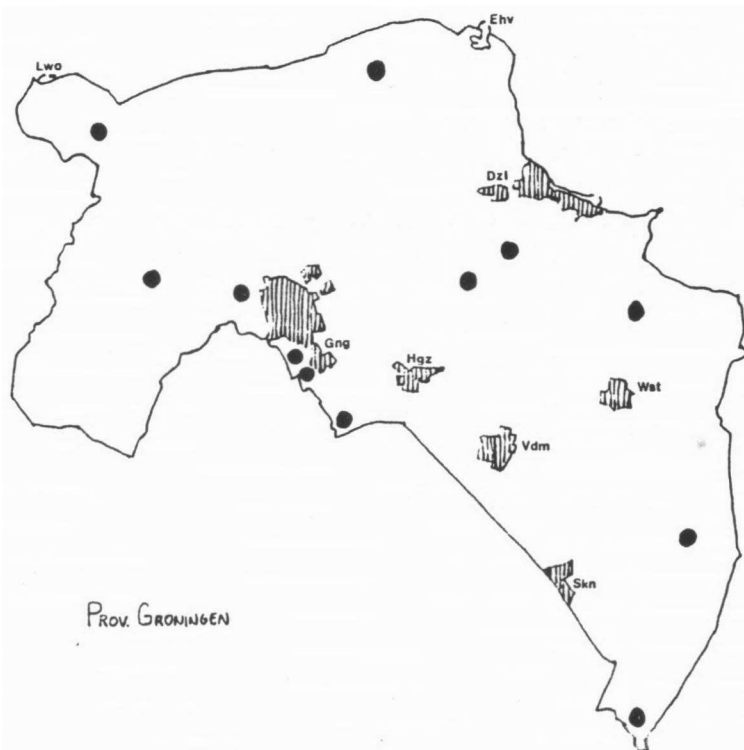
Herfst 1990: een telefoontje uit Finsterwolde, of ik belang had bij een dood IJsvogeltje voor het Natuurmuseum in Groningen. Ze hadden de pechvogel gevonden onder het grote raam van de doorzonkamer. Het had er alle schijn van dat het beestje zijn jammerlijke vergissing op het laatste moment nog heeft willen corrigeren: uit alle macht remmen door het kopje achterover te gooien en de staart en pootjes vooruit. De remweg was (als in zoveel gevallen) te kort, een klein bloedvlekje aan het grote raam met daarin een heel klein donsveertje voorzien van de mooiste kleuren herinnerden aan de crash.

In de daaropvolgende weken hoorde ik van nog een aantal raamslachtoffers onder Alcedo atthis. Waren er dan zoveel IJsvogels in onze provincie? Een oproep in de Grauwe Gors, SOVON-gegevens en het archief bij preparateurs verschaften meer duidelijkheid. Er waren inderdaad tijdens de herfst en winter 1990-1991 erg veel IJsvogels in onze provincie en er zijn naar verhouding veel raamslachtoffers gevallen. Het 'Bijzondere Soorten Project' van SOVON maakte ook melding van een behoorlijke toename van waargenomen IJsvogels.

De mensen die een dood gevonden IJsvogel hadden laten prepareren heb ik gebeld en om inlichtingen gevraagd. De resultaten zien we in tabel 1, de plaats waar de vogels verongelukten, staat tevens aangegeven op kaartje 1.

Conclusie

Van de 12 dood gevonden IJsvogels waren er 9 ex. raamslachtoffer. Zes ramen zaten in een zogenaamde doorzonwoning, allen met dubbel glas. Eén raam was slechts 0.6 m² groot, geen doorzon, maar toch een slachtoffer. Eén IJsvogel vloog tegen een glazen windscherm en één vloog tegen een glazen verbinding tussen twee gebou-

Kaartje 1 dood gevonden

wen. Alleen voor deze laatste twee gevallen hadden raamstickers preventief kunnen werken.

In een nummer van 'Het Vogeljaar' staat een soortgelijk onderzoekje beschreven. Van de 10 dode IJsvogels waren er 9 ex. verongelukt tegen glas. Thermopane-glas kwam in enkele gevallen voor. Maar in één geval betrof het een doorzonwoning. In praktisch alle gevallen hadden de ramen geen vitrage, waren het ramen van de begane grond, was er water met struiken en of bomen in de directe omgeving en betrof het ramen met soms wel en soms geen bloemen op de vensterbank.

Uit beide onderzoekjes blijkt: dubbel of enkel glas maakt geen verschil. Zowel glas in een doorzonkamer of een klein raampje van bijvoorbeeld de

Tabel 1

Datum	Vindplaats	Afstand tot water	Doodsoorzaak
06-09-89	Ter Apel	vlakbij	doorzonraam-dubbel-coast-100x225cm
27-08-90	Oostwold	vijver	doorzonraam-zuid-300x500cm
05-08-90	Steendam	± 500 m	doorzonraam-dubbel-zuid-125x250cm
20-09-90	Zuidlaardermeer	aan	glazen windscherm
26-09-90	Zuidhorn	vijver	doorzonraam-dubbel-west-160x300cm
??-09-90	Groningen	± 30 m	glazen doorloop Hoofdstation NS
01-10-90	Peterswolde	-	verkeer (langs de weg gevonden)
02-10-90	Vlagtwedde	-	doorzonraam-dubbel-coast-150x200cm
25-10-90	Uithuizen	± 100 m	doorzonraam-dubbel-n.o.-180x350cm
26-10-90	Slochteren	± 25 m	raam-dubbel-coast-100x060cm
01-11-90	Niekerk	-	verkeer (langs de weg gevonden)
08-02-91	Peterswoldse meer	aan	koudeslachtoffer

keuken zijn levensgevaarlijke obstakels en worden niet gezien door de IJsvogel. Onder het hoornvlies van het oogje zit een dun laagje olie dat vermoedelijk de lichtspiegeling van het wateroppervlak opheft (J.G.A. Probst). Misschien geldt dit ook voor glazen ramen.

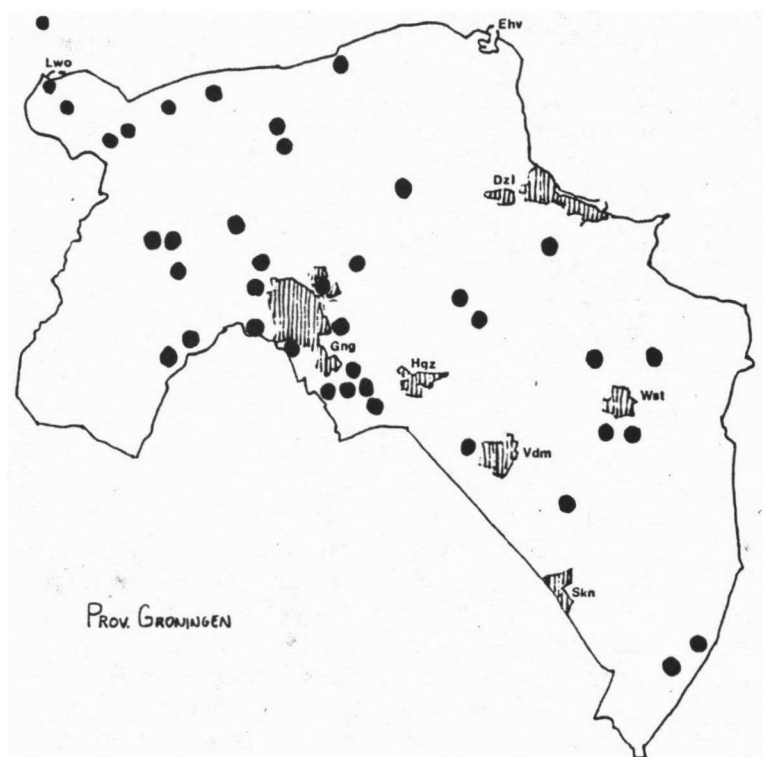
Waar werden IJsvogels gezien en hoeveel waren er per maand in de herfst- en winterperiode aanwezig in onze provincie?

Op kaartje 2 staan alle waarnemingen van levende vogels ingetekend. Tabel 2 geeft alle plaatsnamen en de belangrijkheid van de winterbiotoop weer.

+++ meerdere IJsvogels (2 tot 5) enkele maanden aanwezig, + één IJsvogel enkele dagen tot een maand aanwezig en zonder + betreft het een eenmalige waarneming.

Nuttige informatie - Tips - Aanbevelingen voor een beter winterbiotoop

Het blijkt steeds weer dat IJsvogels in marginale winterbiotopen in leven moeten zien te blijven: op geschikte visrijke plaatsen zijn vaak geen overhangende takken om op te zitten (Waterschap); sloten en grachten met overhangende takken bevinden zich meestal in de buurt van menselijke bebouwing (raamslachtoffers).

Kaartje 2

Van de heer Horn begreep ik dat tijdens de winter van '89-'90 er bij de Ruiten A een IJsvogel aanwezig was. Het vogeltje kon nergens anders op zitten dan op de brugleuning. Hier werd hij echter vaak verstoord door langskomend verkeer. Horn heeft toen op meerdere plaatsen elzetakken in de oever van de A gestoken. De IJsvogel maakte hier gebruik van.

Tabel 2

Ietdelbertenpetten	+++
Friescheveen	+++
Paterswolder Meer	+++
Hoornse plas	+++
Hoornse dijk	++
Sassenhein	+++
Piccardthofplas	+
Onnepolder	+
Glimmen	
Zoutkamp	
Lauwersoog	
Lauwersmeer	
Wehe den Hoorn	
Winsum	
Ranum	
Vierhuizen	
Reitdiep	
Pieterburen	
Noordpolderzijl	
Schiemonnikoog	
Noordhorn	++
Zuidhorn	++
Slochteren	+++
Meehuizen	+
Veendam	
Nieuwe Pekela	
Groningen-stad	
(6 plaatsen)	
Sellingen	+++
Winschoten	++
Midwolda	++
Beerta	

Anneke Nieuwenhuis vertelde me dat tussen 30 november en 4 december 1989 de IJsvogelgracht op één wak na helemaal dichtgevroren was. Bij het wak zat ook een aantal Wilde Eenden. De IJsvogel werd daar na 4 december niet meer gezien. Vanaf 16 januari tot 28 februari '91 werd regelmatig een IJsvogeltje waargenomen langs een afwateringssloot vanaf de Midwolderplas naar een verderop gelegen boerensloot. Op één wak na van ± 1 m lang en 0.5 m breed bij een betonnen duiker was de sloot op 7 februari geheel dichtgevroren. Op 11, 12 en 13 februari heeft ze stukjes koolvis in het wak gegooid en op 15 februari heeft ze gezien dat na een duik in het wak de IJsvogel wegvloog met iets wits in zijn snavel (koolvis?). Op 18, 19, 20 en 22 februari werd gezien dat het IJsvogeltje kleine visjes uit het wak ving. De vogel zat vaak op de

betonnen rand van de duiker. Op 28 februari werd de IJsvogel voor het laatst gezien. Op dat moment was de dooi ingevallen.

Grzimek schreef: Christoph Scherpner heeft in de dierentuin van Frankfurt de activiteit bestudeerd van IJsvogels die aan een kunstmatige beek in het exotarium werden gehouden. Eén vogel verschalkte dagelijks 7 tot 11 en gemiddeld 10 kleine vissen. Om deze te vangen moest hij per dag 87 tot 114 maal duiken, gemiddeld 101 maal oftewel steeds tienmaal voordat hij een visje te pakken had. (Uit bovenstaande blijkt dat overwinterende IJsvogels de korte daglengte optimaal moeten kunnen benutten om te vissen. Verstoring betekend vrijwel zeker hun dood.)

Verbetering winterbiotoop: om het aantal raam- en winterslachtoffers te beperken, zou er bij natuurontwikkeling rekening met de biotoopeisen van de IJsvogel moeten worden gehouden. Hiervan zou dan tevens de op de 'rode lijst' voorkomende Roerdomp kunnen profiteren. Bijvoorbeeld bij de Midwolderplas (voorbeeld Anneke Nieuwenhuis) zou men plassen kunnen aanleggen met verschillende waterniveaus en deze door middel van slootjes, voorzien van stuwen, met elkaar verbinden. De watergangen zouden aan weerskanten beplant moeten worden met struiken als Els en Wilg. Vanaf de overhangende takken kunnen de IJsvogels gaan vissen; bovendien is een tot op het talud beplante oever on aantrekkelijk voor bijvoorbeeld Wilde Eenden. Een op deze manier beplante sloot behoeft niet of nauwelijks onderhoud vanwege overschaduw.

Bij het Schildmeer is een en ander eenvoudig in praktijk te brengen. Hier ligt aan de zuidkant een moerasgebiedje, verbonden door middel van een pijp (met kraan) met het meer. Om het moeras loopt een sloot om doorlatend water af te voeren naar een hoofdwatengang. Van hieruit wordt het water samen met neerslag uit de polder weer in het Schildmeer gepompt. Deze sloot loopt al tussen struikgewas; met een kleine aanpassing als bijvoorbeeld meer wateraanvoer tij-

dens vorst is hij geschikt als winterbiotoop voor IJsvogel en Roerdomp. Misschien biedt ook de geplande ecologische infrastructuur ten behoeve van het Otterproject mogelijkheden. Hopelijk is de glazen broeikas, midden in het Boterdiep tussen Middelstum en Onderdendam het laatst gebouwd obstakel voor onze wintergasten.

Met dank aan:

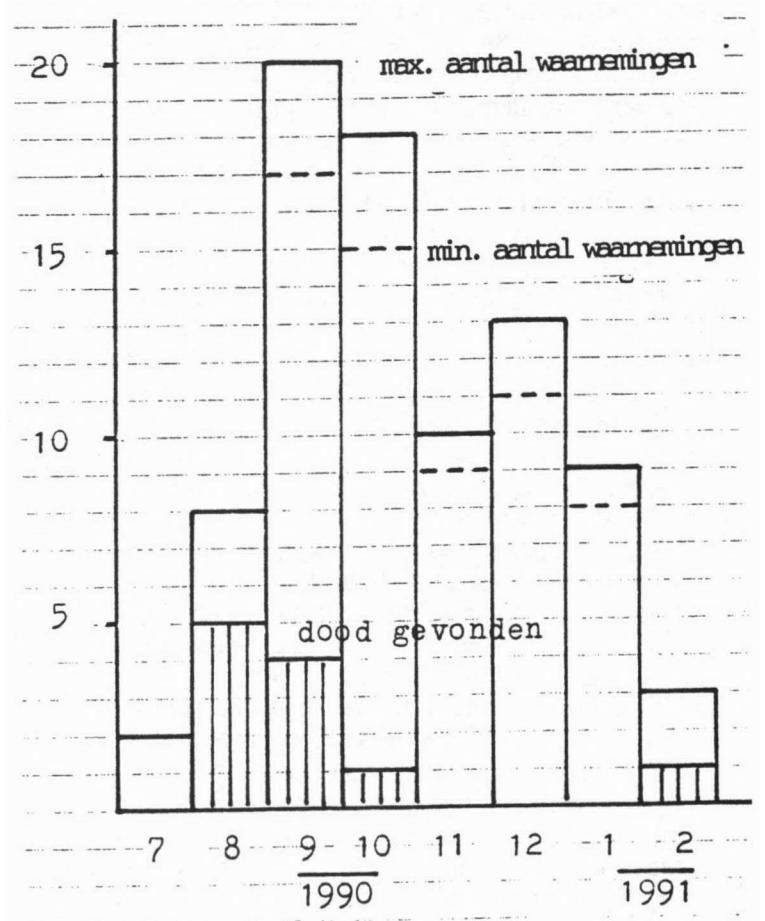
Geert Adema; Fam. Diekema; Dierenambulance; Anne van Dijk; Fam. Van Dijkun; Asiel Hemelrijk; Ab Holthuis; Fam. Hommes; Ewold Horn; Piet Hummel; Fam. Huseling; B. Kunst; Eddie van Marum; J.W. Meier; Fam. Mensinga; Fam. Oostindië; F.J. Reneman; Jan A. de Roos;

Henk van Schuppen; P. Wentzel; Fam. ter Wisch voor de verstrekte informatie.

Literatuur

Archief Avifauna en SOVON, Het Vogeljaar, Bedreigde en Karakteristieke vogels in Nederland-Vogelbescherming, 'Mijn ervaringen met de IJsvogel' J.G.A. Probst, en Grzimek Vogels, deel 3.

Jan Glas
Kappershuttenweg 11
9627 TD HELLUM

In enkele gevallen was het onduidelijk of de waargenomen IJsvogel bij A niet dezelfde vogel is als bij B.

Voor het aangeven van een min. aantal zijn daarom een aantal waarnemingen in mindering gebracht.